

## TASAVVUFUN BOYUTLARI

*Es-Selâmü aleyküm ve rahmetullâhi ve berekâtüh.*

Allah'a hamd ü senâlar olsun. Salonlar dolusu dostlarla, sevdiğimiz kimselerle sevilen bir konuyu konuşmak üzere bir aradayız. Toplantıyı tertip eden derneğe teşekkürlerimi arzederim. Hepinize "hoş geldin" derim. Allahu Teâlâ hazretlerinin selâmı rahmeti bereketi üzerinize olsun. Rabbimiz iki cihanda cümlelerinizi her türlü hayırlara nail eylesin.

### a. Tasavvufun Boyutları

Tasavvufun boyutları..

Boyut, eskilerin 'bo'ut' dediği, bizim 'buut' diye iki 'u' ile söylediğimiz çoğulu ebad hacmini gösterecek bir konuşma genişliği. Enini boyunu ve bir de derinliğini gösterecek bir konuşma olması lazım. Tasavvufun tarifine girmeyeceğim. Anlaşılacak birtakım olaylar üzerinde durarak başlamak istiyorum.

Tasavvufun bir boyutu zaman boyutu ise bu boyut, *ebü'l-beşer* ilk peygamber Hazreti Âdem *aleyhisselam*'dan kıyamete kadardır. Tasavvufî meseleler problemler Hz. Âdem atamızdan ve evladı Habil ve Kabil'den

başlıyor. Bu konuda Akif İnan kardeşimiz bendenizle bir röportaj yapmıştı. Orada dedim ki;

Tasavvuf insan ile Mevlâsı arasında bir bağlantı olduğu için insan oldukça var olan bir olgu. Fakat ben Hz. Peygamber'den önceki tasavvufu ilgilenmiyorum; özellikle ilgilenmiyorum. Çünkü istiyorum ki tasavvuf sadece Peygamber *sallallahu aleyhi vesellem* Efendimiz'in bize öğrettiği şekliyle benim içime yerleşsin. Yabancı tarifler, yabancı bilgiler beynimi meşgul etmesin. Benim ilgimi başka noktalara kaydırmayın diye Peygamber Efendimiz'den zamanımıza kadar kestim.

Tasavvufun çeşitlilik boyutu da vardır. Hiç şüphe yok; kesin olarak ortada olan bir olgu, vâkıa. Kuzey Afrika tasavvufuyla Anadolu tasavvufu, Orta Asya tasavvufuyla Yemen tasavvufu, Hint tasavvufu, Hindistan'daki müslümanların tasavvufu arasında bile nüanslar, farklar vardır. Ben bu çeşitler içinde yolunu kaydırmış olanlarla da ilgilenmek istemiyorum. Sünnet-i seniyye çizgisinde yürüyen, bozulmamış; pınardan pırıl pırıl nebean etmiş, fıskırmış ve hiçbir katkı katılmadan arı ve duru

bir şekilde gelmiş olan tasavvufu öğrenmek, konuşmak ve onun üzerinde sohbet etmek istiyorum. Batılılar'ın ilgilendiği bir konu. Onlar da meselenin yakasını bırakmamışlar, çalışıyorlar. Transandantal meditasyon çalışmaları, hepinizin bildiği çalışmalar. Hint yogilerinin Amerika'da, Avrupa'da moda olan çalışmaları. Onlar da beni ilgilendirmiyor. Peygamber Efendimiz'den ve ona bağlı mübarek büyükle-  
rimizden bize kadar gelen sâfî ve temiz tasavvuf.

Tasavvufun mekân boyutu da tariflere sığmayacak kadar geniş. Endülüs'te bir büyük zirve Muhyiddin İbnü'l-Arabî. Endülüs'ten, bilinen dünyanın şarkına Orta Asya'ya kadar, Sibiryâ bozkırlarından Hindistan'a Yemen'e kadar, Balkanlar'dan Afrika'ya Afrika'nın güneyine, adalara kadar. Demek ki tüm İslâm tarihi bir boyut. Tüm İslâm âlemi diğer bir boyut. Tasavvufun konusu da derinlemesine bir boyut olarak düşünülecek olursa; tabii en asaletli, en değerli konu olan Allah'ı bilmek konusu ki mârifetullah veya irfan diye literatüre intikal etmiş. Tabii Allah'ı bilen insan, âdetullahı, hükmullahı bilen insan,

muhabbetullahla birlikte haşyetullahla da sahip olur, takvallaha da sahip olur ve Allah'ın razı olması için neler gerektiğini düşünür. O bakımdan konusu en yüksek olmakla bu kelimelerin ifade ettiği geniş sahalara yayılıyor. Bu konuya götürücü temeller olarak nefsin, kişinin enesinin egosunun terbiyesi, riyâzetle ve daha başka usullerle tasfiyesi, tezkiyesi, temizlenmesi nefsin müslüman edilmesi meselesi, insanın altıncı ve en kıymetli duyusu olan gönlünün pasının silinmesi, kalbinin tasfiye edilmesi ve kalp âyinesinin ilâhî tecellîleri gösterecek hale gelmesi. Bunun sağlanması için ahlâkın bahis konusu edilmesi, incelenmesi, kötü ahlâkın sıralanması, bunlardan kurtuluş çarelerinin aranması; iyi ahlâkın öğrenilmesi, tespit edilmesi, bunların iktisap edilmesi, insanda içinde yerleşmiş bir sıfat haline gelmesi için yapılacak çalışmalar yine tasavvufun içinde derinliğine konular. Tasavvuf ilm-i ahvâl-i kalb, fıkıh-ı bâtın ve ihsan ilmi diye tarif edildiği için insanın bütün fiilleri, kalbiyle ilgili yönü dolayısıyla bütün harekât, sekenât ve

muamelâtı, ahvâli ve hâlâtı hepsi bu konunun içine giriyor.

Demek ki zaman boyutu İslâm tarihi, mekân boyutu İslâm ülkeleri, mevzu boyutu ise insanın bütün fiilleri, hareketleri, amaçları ve gayeleri. Gayesinin en yükseği olan Allah'ı tanıma, mârifetullah ve muhabbetullah.

Böyle büyük boyutlu ve derin bir konuyu kısa sürede anlatmak nasıl mümkün olur? Takdir edersiniz.

Bu konunun muazzamlığı karşısında ben kendi kendime kestirme, pratik ve hatırdaki kalacak bir yol düşündüm; izin verirsiniz öyle yürüyeceğim.

Camilerin mihraplarında;

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ  
كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ

*Bi'smillâhirrahmânirrahîm. Küllemâ dehale aleyhâ zakeriyye'l-mihrâb<sup>1</sup> yazar.*

---

<sup>1</sup> 3/Âli İmran, 37.

## b. Camii Mihraplarındaki O Meşhur Ayetteki Anlamlar

Arkasında *vecede indehâ rızkâ* vardır. İnsanda merak olması lazım; her şeyi sormalı, öğrenmeli. Ne demek *küllemâ aleyhâ zekeriyye'l-mihrâbe vecede indehâ rızkâ*? Niye mihrabın üstüne bu yazılmış. Bu âyet-i kerîme Hz. İsa *aleyhisselam*'ın mübarek, betül, pak damen vâlîde-i kerîmesi Meryem anamız hakkındadır. Mihrap kelimesi geçtiği için mihrabın üstüne konulması bir nükte olmuştur. Ama Hz. Meryem validemizin ibadethanesinde Allah'la nasıl güzel bir kulluk alakası içinde ibadet ettiğini hatırlatıp, “Siz de bu mekânda peygamber anneleri gibi öylesine güzel ibadet edin.” mânasını taşıyor ama olay bir olağanüstü hadise.

Kur'ân-ı Kerim bu olağanüstü olayı bize ispatlıyor, bildiriyor. Hepimiz çeşitli ilimlerde senelerini harcamış kimseleriz. Yirminci yüzyılın ilmini, teknolojisini gördük. Dünya ve feza hakkında çok yeni bilgilere sahibiz. Zekeriya *aleyhisselam* hiç kimsenin giremediği yalnız kendisinin yiyecek götürmek, meselesini anlamak ihtiyacı olup olmadığını

sormak için yanına girebildiği Meryem validemizin odasına gittiği zaman... Kapılar kilitli ve kimsenin girmesi mümkün olmayan bir ibadethane. Meryem validemiz niye böyle bir ibadete çekilmiş? Çünkü annesi o doğmadan önce, “Yâ Rabbi! Bu doğacak yavrumu senin ibadethanene muharrar olarak hibe edeceğim, vakfedeceğim. Bu yavrum senin dinine, mabedine, din adamlarına hizmet edecek bir kimse olsun. Onu ibadethaneye vakfedeceğim.” buyurduğu için vakıf bir hatun, Allah yoluna vakfedilmiş bir hatun. Elbette ibadetle meşgul olacak. Onun için ona öyle bir mekân sağlanmış. Zekeriya *aleyhisselam* da teyzesinin kocası, peygamber.

كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا قَالَ يَا مَرْيَمُ

أَنَّى لَكَ هَذَا قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ

*Küllemâ dehalê aleyhâ*, “Meryem validemizin yanına ne zaman girse” *Vecede indehâ rızkâ*. “Orada birtakım yiyecekleri konulmuş görürdü.”

Kendisinden başka kimsenin gelmesi mümkün değildi. Kim getirdi? O mevsimde orada bulunan meyveler değil. Nereden geldi? Nasıl oldu? Herhalde yarı taltif yarı merak olmalı, soruyor:

*Yâ meryamü ennâ leki hazâ*, “Ey Meryem! Bu gıdalar, bu rızıklar sana nereden geliyor?”

O da peygamber, o da bu işlerin aşınası ama soruyor. Diyor ki;

*kâlet hüve min indi’l-lâh*

Meryem validemiz diyor ki;

“Allah tarafından geliyor.”

Şeklini bilmem, fiziki ve kimyevi durumunu anlamam ama Allah tarafından hâsıl oluyor, yanıma geliyor.

إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ

*Inne’l-lâhe yerzüku men yeşâü bi-gayri hisâb.*

“Allah kullarını işte böyle kapalı bir mekânda, hiç kimsenin aklının ermeyeceği şekilde, böyle gözle görülür elle tutulur nimetlerle rızıklandırır, rızıklandırıyor.”

Süleyman *aleyhisselam*’ın Saba melikesi Belkıs’la hikâyesi vardır. Saba melikesinin ve



kavminin aya ve güneşe taptığını öğrenince bir peygamber olarak onlara haber gönderiyor. Müslüman olmalarını, Allah'ın varlığını kabul etmelerini söylüyor. Çeşitli yazışmalardan sonra Saba melikesi maiyetiyle beraber Yemen'den kalkıp Filistin'e Süleyman *aleyhisselam*'ın ülkesine gelmeye karar veriyor. Ama Süleyman *aleyhisselam* Filistin'den diyor ki;

“Ey ashabım! Bu hatun, bu kraliçe Yemen'den kalkıp buraya gelecek ama içinizden kim o gelmeden evvel onun tahtını buraya getirir?” diye soruyor.

Ve ashabından veziri Âsaf b. Bahiya tahtı getiriyor.

فَلَمَّا رَأَاهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ قَالَ هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي  
أَهَكَذَا عَرْشُكَ قَالَتْ كَأَنَّهُ هُوَ

*Felemmâ reâhü müstekırran indehû.*  
“Süleyman *aleyhisselam* tahtı öyle yanında mücessem haliyle gelmiş görünce” *kâle hazâ min fazli rabbî.*<sup>2</sup> “Bu, Allah'ın çok büyük bir lütfu, ikramı” diyor.

---

<sup>2</sup> 27/Neml, 40.

Bunun maddi bir olay olduğunu Saba melikesinin günler sonra Süleyman *aleyhisselam*'ın sarayına geldiği zaman söylediği sözlerden anlıyoruz.

*E hakezâ arşüki.*

“Ey Saba melikesi Belkıs! Senin memleketinde bıraktığın tahtın buna benziyor muydu, böyle miydi?”

*Kâlet ke-ennehû hüve*<sup>3</sup> “Ne demek benzemek sanki ta kendisi” diyor. Aylarca uzakta olan mesafeden sahabesi, veziri Âsaf'ın o tahtı buraya getirmesi Kur'ân-ı Kerîm'in açıkça beyan ettiği bir olağanüstü olay.

Hız. Ömer'in İran'daki komutanına Medine'deki minberden; “Ya Sâriye! İle'l-cebel.” -Ey komutan, düşman arkanı çeviriyor; dağ tarafına doğru sızmağa çalışıyor, dağa dikkat et, kendini kolla, dağdan yana tehlike olabilir- diye seslenmesi tarih kitaplarına geçmiştir. Sâriye aylar sonra Medine'ye geldiği zaman diyor ki;

“Evet ben düşmanla savaşırken Ömer'in sesini duydum. ‘Ey Sariye! Dağa dikkat et.’”

---

<sup>3</sup> 27/Neml, 42.

dedi. Hakikaten ben de tedbirimi aldım, düşmanın bizi çevirmesini engelledim ve Allah'ın lütfuyla düşmanı yendik.” diyor.

Sahabeden bir kişi Hz. Osman *radiyallahu anh*'ın yanına geliyor. Hz. Osman *radiyallahu anh* ona diyor ki; “Senin gözünde zina izleri, zina emareleri görüyorum.” Adam sarsılıyor, diyor ki; “Yâ Osman, yâ Emîre'l-Mü'minîn yoksa Peygamberlik kesilmedi mi? Peygamber Efendimiz vefat etti, Ebû Bekir es-Sıddîk halife oldu vefat etti, Ömerü'l-Fâruk halife oldu vefat etti, bu ne haldir yoksa Peygamberlik kesilmedi mi?” Evet hakikaten de o sahabi yolda gelirken açık olan kapıdan bakmaması gereken bir evin içine bakmış. Onun için halife Osman-ı Zinnûreyn; “Senin gözünde zina izleri görüyorum.” diyebiliyor. Göz aynı göz. Bize göre, bizim bakışımıza göre aynı göz ama onun üzerinde günah bir tesir bırakmış; o tesiri Hz. Osman müşahede ediyor. Sahibi söylemeden; “Senin gözünde zina izleri görüyorum.” diyor.

Abdülkadir-i Geylânî Hazretlerinin makamına kendisinden sonra Şeyh Osman diye bir zât-muhterem nice yıllar sonra oturmuş. Vazifeyi devam ettiriyor; dervişleri irşada

çalıyor. Ramazan'da halife tarafından davet olunmuş: "Bu akşam bize, saraya gelin iftarı beraber yapalım; cami cemaati hepsi buyursun." diye davet vâki olmuş. İkinci namazından sonra, "Ey cemaat! Halife Emîre'l-mü'minîn bizi sarayına iftara davet etti. Buyurun beraber gidelim." diyor. Cemaatten yabancı, garip tavırlı bir adam var. Şöyle yayılarak oturmuş. Diyor ki "Yâ Şeyh! Ben gitmiyorum, bana biraz aside tatlısı getir, sen kendin nereye gidersen git." diyor. Aside hurmayla unla yapılan o zamanın tatlılarından bir tatlı. Herkes garip garip bakıyor. Bir kere küçüğün büyüğe emretmesi olmaz. Bu nasıl bir insan ki şeyh efendiye böyle söylüyor. Sonra davete icabet etmek lazım, sünnettir. Niye davete icabet etmiyor? Herkes "Herhalde aklından bir zoru var." diye düşünüyorlar. Ve kalkıp davete gidiyorlar. Camide kimse kalmıyor. O adam gitmemiş, oturmuş. İftarı yapıyorlar, beraberce teravîh namazı kılıyorlar. Şeyh efendi evine gidiyor. Erkence yatıyor ki sahura kalksın. Tabii ondan sonra da camide vazifeleri vardır. Rüyasında çok mübarek bir topluluk ve kalabalık görüyor.

“Kim bunlar?” diye soruyor. Diyorlar ki; “Bunlar yüzyirmidörtbin peygamber *salevâtullâhi ve selâmühû aleyhim ecmaîn.*” Bir tanesine bakıyor ki çok nuranî, çok muhteşem, çok güzel. “Bu kim?” “Server-i Kâinat Muhammed-i Mustafa *aleyhisselatü vesselam.* Rüyada “Aman ne devlet ne şeref!” diye elini ayağını öpmeğe koşuyor. Fakat Peygamber Efendimiz kaşlarını çatmış olarak diyor ki:

“Bizim sevdiğimiz bir kişi mübarek ramazan gününde senden bir aside tatlısı istedi, vermedin.”

“Eyvah!” Efendimiz’in bu siteminden fevkalade üzüyor ve heyecanından ter içinde uyanıyor. Bakıyor ki yatalı daha kısa bir zaman geçmiş. Hemen yataktan fırlıyor, camiye gidiyor. Bakıyor ki o şahıs da camiden çıkmış, ay aydınlığında sokağın öbür ucuna doğru varmış yürümüş. Diyor ki; “Dur, gitme! Sana aside tatlısı getireceğim, ne istersen getireceğim. Ama gitme beni affet!” diye bağıyor arkasından. O da köşeye kadar gelince duruyor, şöyle arkasına bakıyor.

“Demek ki günün birinde fakirin birisi senden bir şey istese yüzyirmidörtbin peygamberi şahit getirmeyince vermeyeceksin öyle mi?” diyor, köşeyi dönüyor. Bu da tabii arkasından köşeye kadar gidiyor bakıyor ama kimse yok. Yani göremiyor yahut yetişemiyor.

*Risale-i Kuşeyrî’de* okumuştum. Evliyâullahtan birisinin bir menkıbesi var. Evinde dururken kendisi birisine anlatıyor: “Bugün fena halde bir imtihan geçirdim ve maalesef kaybettim” diyor ve nasıl olduğunu anlatıyor: Evinde duruyordum; içimden bir ses bana “sen cimrisin!” dedi.

“Hayır cimri değilim. Allah’ın izniyle eli açık bir kimseyim, vermeye çalışırım. Hayır hasenât yapmaya, sadaka vermeye çalışırım.”

Yine aynı ses; “Hayır! Sen cimrisin.” dedi. “Allah Allah!” Biraz sonra kapı çalındı. Halife bir kese para göndermiş. “Şeyh Efendi bunu alsın; nereye isterse harcasın, serbest. İster kendisine kalsın, ister birisine versin.” Keseyi alıyor, içinden bir ses ona “cimrisin” dedi diye, “Çıkayım şu keseyi Allah rızası için dağıtayım.” diyor. Hanesinden çıkıyor bakıyor ki sokağın köşesinde berber bir oturağın

üstüne birisini oturtmuş tıraş ediyor. Fakir bir kimse, hırpani kılıklı. “Tamam şu fakire vereyim. Bak hırpâni, saç başı darmadağın, üstü başı lime lime. Bu keseyi buna vereyim.” diyor. Yanına kadar gidiyor “Buyur! Şunu al” diyor.

Tıraş olan fakir; “Ben istemem, ustaya ver onu” diyor.

“Efendi; Bu berber ustasına çok gelir.” diyor. Kıymetli para, belki de bir kese altın. Berber ücretinden fazla, ustaya fazla gelir. Adam yapıştırıyor cevabı:

“Deminden beri, evin içinden beri ben sana ‘cimrisin’ demiyor muydum?”

Süfyânî Sevrî ile Abdullah b. Mübarek’in macerasını da okumuştum; hoşuma gidiyor. Abdullah b. Mübarek mutasavvıf âlim, fâzıl, kâmil, zamanın yegânesi, çok büyük bir zat. Hadîs-i şerîfleri okuturmuş. Süfyan-ı Sevrî de mezhep imamı, fakih, çok büyük bir zat. Onu dinlemeye gelirmiş. Bir gün diyor ki Süfyan-ı Sevrî,

“Bundan sonra senin evine bu hadîs-i şerîfleri dinlemeye gelmeyeceğim; kızdım” diyor.

“Hayrola niye kızdın?”

“Cariyelerin evin üstünden bana seslendiler; bana âşık olduklarını söylediler. Yanlarına gelmemi istediler. Böyle edepsizlik olur mu? Cariyelerine bile sahip olamıyorsun. Burası ilim meclisi midir, başka bir şey midir? Bir daha senin evine gelmeyeceğim.” diyor. Abdullah b. Mübarek boynunu büküp duruyor, bir şey demiyor. Süfyân-ı Sevrî hazretleri sinirli bir şekilde kalkıp gidiyor. Biraz sonra Abdullah b. Mübarek diyor ki; “Kalkın, Süfyân-ı Sevrî hazretlerinin cenazesini kılmaya gidelim.” diyor. Kalkıyor, gidiyorlar hakikaten de Süfyân-ı Sevrî hazretleri âhirete yürümüş, dünyasını değiştirmiş

إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ

*Innâ li'l-lâh ve innâ ileyhi râciûn.*<sup>4</sup>

Diyorlar ki; “Hadis okuyup duruyordun, Süfyân-ı Sevrî'nin vefat ettiğini nereden bildin?” Diyor ki;

“Hani bana bizim cariyelerden şikâyet etti ya; ‘seni seviyoruz dediler, gel seninle

---

<sup>4</sup> 2/Bakara, 156.



evlenelim dediler.’ Bizim evde cariye yok diyor; hurileri görmüş. Anladım ki artık vadesi yetti. Huriler onu onun için çağırıyorlar; oradan anladım.”

Tabii bu meseleyi iki taraftan da mütalâa etmek mümkün. Süfyân-ı Sevrî tarafından size arz etmek istiyorum. Yani hurilerin kendisine; “Gel artık sana müştakız, dayanamayacağız.” dediği bir insan olmak noktasından sizlere arz ediyorum.

Tabii hep böyle tarihten, maziden, Kur’ân-ı Kerim’den, hadîs-i şerîften, sahabeden olmasın; birkaç misal de günümüzden anlatayım. Bizim fakültemizin sekreteri rahmetli Feyzi Bey anlatmıştı. Erzincanlıydı kendisi. Onların memleketinde bir ârif zat varmış. Hasta, komaya girmiş, konuşamıyor kıpırdayamıyor. Ölüm döşeginde yatıyor. Başında bekliyorlar, Yâsin okuyorlar, dualar ediyorlar. Ama o kendinden geçmiş haliyle bir ara yatağında şöyle bir doğrulmuş, canına can gelmiş;

“Zahmet buyurdunuz yâ Resûlallah!” demiş, biraz sonra da kelime-i şehadet getirerek ruhunu teslim etmiş.

Benim talebelerimden birisi Diyanet'in hac kafilesinden birisine kabile başkanı tayin edilmişti. Gitti geldi. Dönüşünde bize de uğradı.

“Seyahatiniz nasıl geçti?” diye sordum. Durumu anlattı:

“Hocam! Allah ıslah etsin, bizim hacılarımız yaptıkları ibadetin kıymetini pek iyi bilemiyorlar; çarşıda pazarda vakit harcıyorlar. *Yâ hacı kem riyal* diye aldıkları malları birbirlerine soruyorlar. “Ben üç riyal aşağıya aldım, sen üç riyal fazlaya aldın.” diye konuşuyorlar. “Harem-i şerîfin kaç kapısı var, kaç minaresi var?” diye sohbet ediyorlar. Fırsatını buldular mı oturup kahvehane gibi Mescid-i Saadet'te veyahut Mescid-i Haram'da sohbet ediyorlar. Zamanın kıymetini bilmiyorlar. Onlara üzüldüm, çok eğitime ihtiyaçları var. Yalnız bir tanesi çok iyiydi. Çok ârif, çok olgun bir kimseydi. Çok âşıktı mübarek, gözü yaşlıydı, ağzı zikirliydi, eli tespihliydi. Medine-i Münevvere' ye geldiğimiz zaman otobüsten aşağıya indi topraklarını öptü alnını, yüzünü gözünü topraklara sürdü; “Acep Resulullah bu mübarek topraklara

ayağını basmış mıdır?” diye hem kendi ağladı hem de bizi ağlattı. Haccı yaptık dönerken mükâfatını da gördü.

Mükâfatını nasıl görmüş?

Rüyasında Resulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Efendimiz’i görmüş. Resulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Efendimiz;

“Evladım kâğıt kalem getir de senin haccının makbuliyetini yazayım.” demiş. O da içeriye uçarcasına gitmiş kâğıt, kalem aramış. Kâğıdı kalemi almış Rasulullah’ı bıraktığı yere gelmiş bakmış ki orada şeyhi duruyor. Demek ki şeyhi de Resulullah’ın mümessili olacak makamda bir kimse ki Rasulullah’ın görüldüğü yerde ondan sonra şeyhi oturmuş görünüyor. Zamanımızda olmuş bir hâdise.

Bizim Hasib Efendi hocamız vardı. Hocamız’ın halvet arkadaşlarından ve kendisinden önce makam-ı posta oturmuş ve vazifeyi yapmış olan mübarek zât. Ben onun kendisinden ders almış Patikçi Şükrü Efendi’ye sordum:

### c. Salih İnsanların Anıldığı Yere Rahmet İnmesine Örnek

“Hasib Efendi’yi göremedik. Acaba sizin üzerinizde büyük tesir bırakmış bir hadiseyi bize nakledebilir misiniz? Salih insanların anıldığı yere rahmet inermiş, rahmet insin, meclisimiz Rahmet-i Rahmân’a ersin.” dedim. Anlattı.

“İhvanımızdan Hilmi Hoca hastalanmıştı; Bakırköy’e yatırmışlardı. Bir Pazar günü Adil Bey’le beraber Bakırköy akıl hastanesine onu ziyarete gittim. Adil Bey’in özel arabası var. O zaman E5 yok. Sadece trenle gidiliyor. Fayton tutuluyor. Bakırköy Hastanesi’ne öyle gidiliyor. Biz arabayla kolayca gittik, hastanede ihvanımızı ziyaret ettik. İyiymiş sıhhati yerindeymiş. Yatağında oturuyordu. Dualar ettik, ayrıldık. Koridorda giderken geriye baktığımız zaman Hasib Efendi’nin kapıyı açıp hastanın yanına girdiğini gördük. Yanına girdiğini görünce ‘Aman Hocaefendi de gelmiş, bekleyelim. Şimdi fayton aramasın, zorluk çekmesin, arabayla hemen döneriz.” dedik. Beklemeye başladık ama Hasib Efendi dışarıya çıkmadı. Merak ettik tekrar gittik

kapıyı açtık; içeride Hasib Efendi yok. Hilmi Efendi'ye dedik ki:

“Hasib Efendi içeri girmedi mi?”

“Evet, girdi, halimi hatırımı sordu ‘geçmiş olsun’ dedi, çıktı.”

Biz dışarıda bekliyoruz görmedik.

"Bilmem, çıktı." dedi.

“Allah Allah! ‘Biz dışarıda kapıya bakıp dururken çıktığını nasıl görmeyiz?’ diye merak ettik, koridorlara baktık, avluya baktık yok. Bulamayınca arabaya atladık, camiye geldik. Baktık Hocaefendi hadîs-i şerîf okutuyor. Yanımdaki cemaate sordum:

“Hocaefendi ne zaman geldi? Hadîsi şerîf okumaya, derse ne zaman başladı?”

“Her zamanki gibi. Öğle namazını kıldırdı, ondan sonra oturdu rahlesine, o zamandan şu zamana kadar hadis anlatıp duruyor.”

“Biz onu hastanede gördük.” dedik.

“Yok buradaydı. Başından beri burada hadis dersi yapıyordu; hiç fasılası yok.” dediler.

Ondan sonra makama geçmiş olan Kazanlı Aziz Efendi'dir; *rahmetullahi aleyh*. Bir arkadaş ziyaretine gitmiş. Saat dokuzu beş

geçe de Haydarpaşa'dan ekspres kalkacak. Hocaefendi, "İçeriye gel." demiş. Edep tabii, girmiş içeriye. Namazdan sonra kahvaltı etmişler. "Efendim ben yolcuyum, müsaade edin." demiş. "Otur biraz," demiş. Oturmuş. Hocaefendi güzel hikmetli bir şeyler anlatmış, sohbet etmiş. "Ben iki de bir de belli etmeden saatime bakıyorum. 'Şimdi artık otobüsle yetişemem.' diye düşünüyorum." diyor. Otobüsle Karaköy'e gidecek. Haydarpaşa vapuruna binecek. Oradan Haydarpaşa garına gidecek, eksprese binecek. İçimden; "Otobüsün vakti geçti neyse bir taksi tutarım." diyorum. "Bir daha kalkmak istedim "otur "dedi. Bir taraftan saate bakıyorum artık son vapuru da kaçırdım. Saat dokuz oldu, on oldu artık treni kaçırdık, bilet de yandı diye düşünüyorum. Eh ne yapalım, bunda da bir hayır vardır. Belki tren bir kaza yapacaktı ondan Hocaefendi beni tuttu diye düşünerek olayı hayra yormağa çalışıyorum. Hoca Efendi neticede güzel güzel konuştu, anlattı, sohbet etti. Saat onbuçuk civarında 'Hadi hayırlı yolculuklar, şimdi gidebilirsin.' dedi. Tren dokuzda kalkacaktı. Ben artık hiç acele de

etmeden Haydarpaşa'ya gittim. Bir de baktım ki tren birkaç saat kadar tehir yapmış. Ne benim bilet yandı ne de ekspres kaçtı. Hocamız'ın sohbeti tamam oldu, öylece bindim gideceğim yere gittim.” diyor. Bu da Aziz Efendi'den bir hadise.

Günümüzden olmuş olayları anlatıyorum.

Bir de bizim Doktor Sedat Bey diye bir tanıdığımız var. Kasım ayında [Mehmed Zahid] Hocamız'ın vefatının sene-i devriyesinde olayları anlatırken o da kendisini anlatmıştı:

“Ben rüyamda üç defa bir beyaz sakallı mübarek zât gördüm. “Bana gel.” diye kendisi emretti. Ama kim olduğunu bilmiyorum. Üniversitede talebeyim, üç defa böyle bir rüya gördüm. Bizim arkadaşların bazı akşamlar fıs fıs kendi aralarında konuşup bir yere gittiklerini görüyordum. Bir akşam yine öyle fıs fıs konuşurken; " Siz böyle aranızda ne konuşuyorsunuz, nereye gidiyorsunuz?" dedim. “Gizli değil; istersen seni de götürelim.” demişler. Bir Hocaefendi var onun sohbetine gidiyoruz. İstersen sen de bu akşam bizimle gel.” demişler. Sedat bey “Peki” demiş, kalkmış onlarla beraber ilk defa Hocamız'ın

Ümmü Gülsüm Camisine gelmiş. İçeriye girmiş, bakmış ki; üç defa rüyamda gördüğüm; “Gel!” diye beni çağıran şahıs, yani Hocamız karşısında.. Hocamız ona biraz tebessüm etmiş ve “Bizi beklettin.” demiş.

Bursa’da bir doçent kardeşimiz var. Şu anda askerde; ziyarete gitmiştik, o anlattı: “Ben küçükken ortaokuldan beri namaz kılardım. Bir gün şöyle bir şey düşündüm; ‘Gözümü kapatayım, mübarek bir zâtı hayalime getireyim. Lâlettayin, belli olmayan bir şahsı hayalime getireyim. Onunla teselli bulayım, konuşayım, halleşeyim.’ Gözümü kapattım hakikaten beyaz sakallı mübarek, heybetli, gül yanaklı bir kimse düşündüm. Artık âdet haline geldi sık sık gözümü kapatıp hep onu düşünüyordum. Ortaokul geçti, lise geçti Teknik Üniversite’yi kazandık oraya gittik. Sonra arkadaşlarım beni aldılar Hocamız’ın dergâhına götürdüler. Bir de ne göreyim ortaokuldan beri hayalime gelen şahıs oymuş, ben gözümü kapattığım zaman gözümün önüne gelen şahsın o [Mehmed Zahid *Kotku rahmetullahi aleyh*] olduğunu gördüm. Hatıra sağlam; şahıs hayatta.



Gölcük'teki kültür merkezimizi açıyorduk; Çevre ve Kültür Derneği'mizin orada da bir şubesi var. Adıyaman'dan bir şeyh efendi geldi. Yaşlı bir zât Allah âfiyet, uzun ömür versin. Dedi ki: "Hocanızı tanırdım, *vallâhü'l-azîm* ilk karşılaştığımız zaman iki kerametini gördüm. Kapıdan içeri girerken bana şöyle bir baktı; 'Esselâmü aleyküm, ooo Seyyid bir şeyh!' demiş. Hem benim sülalemin Peygamber Efendimiz'in sülalesinden olduğunu hem de benim şeyh olduğumu bildi"

Bir de ben kendi başımdan geçmiş bir olayı anlatayım Muhtelif kimselerden anlattıktan sonra bir de benden hatıra olsun: Mehmet Kundak Bey vardı, bayındırlık bakanlığında daire başkanıydı. Çok güzel sesli; çok güzel ilahiler bilir ve güzel okur. Bir ilahi okudu; sesi kulağımdan gitmiyor.

*Gönül âyînesin sofî,  
Eğer kılar isen sâfî,  
Açılır sana bir kapı,  
Âyân olur Cemâlullâh.*

## d. Gönül Aynasını Safileştirip Temizlemek

Böyle bir ilahi. Bestesi de, güftesi de güzel. “Ey sofî! Gönül aynasını sâfî kıalarsan, saflaştırırsan temizlersen; sana bir mânevî kapı açılır, cemâlullâhı müşahede edersin.” diyor. İlahinin dörtlüğü bu. Ben cumartesi yola çıkardım; Ankara’dan İstanbul’a gelirdim. Hocamız’ın emri üzerine İskenderpaşa’da hadis dersini yapardım, vaaz verirdim. Bazen ailece gelirdik. O sefer ben kendim Ankara’dan otobüse atladım; elimde fermuarlı bir seyahat çantası, kendimi kuş gibi hafif hissediyorum. Yanımda çoluk çocuk yok. Gayet rahat bir seyahat. Saat 11.00’de otobüse bindim. İçimden,

*Gönül âyinesin sofî,  
Eğer kılar isen sâfî,  
Açılır sana bir kapı,  
Âyan olur Cemâlullâh.*

İlahisini söylüyorum. Oturdum; içimden onu söylüyorum. Biraz sonra dalmışım. Uyudum, uyandım yine onu söylüyorum. “Ben niye durmadan bunu söylüyorum?” diye dikkatimi çekti. “Biraz da başka ilahi

söyleyeyim.” dedim. Kendimi zorladım, başka ilahilere geçtim. Sonra biraz kontrolümü kaybediyorum yine ilk ilahiye söylüyorum. Başka meşguliyetler düşünüyorum; uyuyorum, uyanıyorum yine onu söylüyorum. Bütün gece o ilahiyle haşır neşir oldum. Zihnimden çıkaramadım. Dilimden düşmedi; hep onu söyledim, söyledim, söyledim. İstanbul’a vardık. Baktım Sabah namazına camiye yetişemeyeceğim. Hemen otobüs terminalindeki mescitte namazı kıldım. Taksi tutmaya lüzum yok, bir minübüse atladım. Zaten kuş gibi hafifim. Vatan caddesinde, İskenderpaşa’nın hizasında indim. Camiye doğru yürüyorum. Sokağın öbür ucunda cami görünüyor. İçimden yine;

*Gönül âyinesin sofî,  
Eğer kılar isen sâfî,  
Açılır sana bir kapı,  
Âyân olur Cemâlullâh.*

ilâhisi söyleniyor. Neyse içeri geldim. Hocamız sabah namazını kıldırmış, evrâd-ı şerîfeyi okumuşlar, ondan sonra işrak namazı kılınmış. Gelmiş sedire oturmuş şöyle elini yastığa koymuş bir eli de burada, köşede güneş

gibi parlıyor; alını pırıl pırıl nurlu. “Hoşgeldiniz” dedi, elini öptüm, işte çoluk çocuğun, torunlarının hatırını sordu; söyledim. Şöyle duvara uzandı. Duvarda telefon koyduğumuz telden küçük bir raf vardı. Oradan bir küçük kitap çıkardı, aldı. “Bak! Ne güzel söylemiş.” dedi. Bir sayfasını açtı, bana uzattı. El yazması eser; matbu değil. Açtım baktım ki aynı ilahi.

*Gönül âyinesin sofî*

*Eğer kılar isen sâfî*

*Açılır sana bir kapı*

*Âyân olur Cemâlullâh*

Öyle anlaşılıyor ki Ankara’dan beri o ilahiyi bana söylettiren sonra da getirip karşıma o şeyi çıkaran kendisi. “İşte onu yapan benim!” gibilerden o ilahiyi önüme sürdü. Ben de aldım baktım, hakikaten o. Şimdi Hocamız’ın kitapları bana intikal etti. “Evladım bu kitaplar senindir.” buyurmuştu. Kitapları bana intikal etti de arıyorum o kitap ortada yok; o kitabı nereden buldu da bana gösterdi bilmiyorum.

Muhterem kardeşlerim!

Endiksiyon metodu, dediksiyon metodu, tüme varım tümden gelim vesaire çeşitli mantık muhakeme metotları var. Size bu olayları birer misal olarak anlattım. Şunu demek istiyorum: Bir takım olağanüstü insanlar var. Kur'ân-ı Kerîm'de, hadîs-i şerîfte, İslâm tarihinde, dinler tarihinde görüyoruz. Bir takım olağanüstü olaylar var. Zamanımızda da var. Devam edip gidiyor. Bir takım olağanüstü şahıslar, mübarek insanlar var. Bu ne haldir; bir insana vefat anında Resulullah'ın gelmesi, iltifat etmesi rüyasına girmesi, haccının makbuliyetini müjdelemesi nasıl oluyor? Bu işte tasavvuf dediğimiz olay bu. Keramet demek istemiyorum ama bir insanı Allah'ın sevdiği değişik bir kul haline getiren hal. Bu nasıl oluyor, nasıl sağlanıyor? İşte bunu sağlamayı kendisine gaye edinmiş olan çalışma, ilim öğrenim, öğretim ve eğitim dalı ile oluyor. Şimdi biz hayata gelmişiz. Anadan babadan ecdattan müslümanız. Bizim dışımızda başka dinlerden insanlar da var. Çeşit çeşit milletler var. “Hayatın gayesi nedir?” diye sorulsa onlar herhalde; “Zengin olmaktır derler, mutlu olmaktır, çok para

kazanıp her istediğini yapabilmektir, gönlünce yaşayabilmektir.” derler. Tabii biz mü’minler için böyle değil. Biz mü’minler için hayatın gayesi daha başka bir şey. Bizim dünyadaki diğer insanlarla felsefemiz biraz farklı. Tamamen farklı da diyebiliriz. Bize yakın olanlar vardır, uzak olanlar vardır. O bakımdan biraz diyebiliriz.

Şimdi bizim felsefemizde mü’minin kafa yapısında gönül yapısında daha başka bir şey var. Yani zenginlik dese o halde müslüman niye kendi kazandığı parayı başkasına veriyor. Hayır hasenat yapıyor sadaka veriyor. Zenginlik değil. Bilmem mutluluk desek niye kendisini zahmete sokuyor cevru cefaya talip oluyor meşakkâtlere kendisi isteyerek gidiyor. Hatta harbe gidiyor malını değil canını da veriyor. O da değil. Yani bir müslümanın hayattaki gayesi nedir? Mutluluk değil zenginlik değil. Rahatlık değil, huzur değil zevk değil eğlence değil. Bizim dinimizden ayeti kerimelerden hadisi şeriflerden aldığımız eğitim terbiye bizim gayemiz bizi yaratana tanımak. Bizi yaratana tanıdıktan sonra onun sevdiği bir kul olmak. Yaratanı

bulmak ve onun sevdiği bir kul olmak. Allah'ın sevgisini kazanmak. Bizim gayemiz bu. Gayemiz Allahın sevgisini kazanmak olduğu için maldan da geçiyoruz candan da geçiyoruz.

*Cânı cânân dilemiş vermemek olmaz ey dil,*

*Ne nizâ eyleyelim, ol ne senindir ne de benim.*

dediği gibi şairin, canı bile verme durumu oluyor.

Gaye Allah'ın sevdiği bir kul olmak; Allah'ın sevgisini, rızasını kazanmak. Tasavvuf Allah'ın sevgisini, rızasını kazanma yoludur.

Bunu nereden öğreneceğiz?

“Allah'ın rızasını kazanmak istiyorum.” diyen bir kimse hangi ilmi tahsil etmeli ki bunu sağlasın.

İşte o tasavvuf ilmidir. Bir kere gerçek tasavvuf Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e tam uymakla sağlamak yolunu tutmuştur.

Eşrefoğlu Rûmî *Müzekkin Nüfûs* isimli şahane tasavvufî kitabında diyor ki şeyhin iki vazifesi vardır. Birisi; kullara Allah'ı sevdirmek. İkincisi; Allah'a kulları sevdirmek.

Kullara Allah'ı sevdirmek kolaydır; anlatırsın sever. “Bu nimetleri sana veren Allah'tır.” dersin, sever. Ama

لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ

*Lâ yüs'elü ammâ yef'alü ve hüm yüs'elûn.*<sup>5</sup> “Hak, mülkünde tasarruf eder.”

كَيْفَ مَا يَشَاءُ

*Keyfe mâ yeşâ.*

Kâinatın sahibi, mutasarrıfı ve hiçbir şeyin kendisine bir şeyi icbar edemeyeceği mutlak gücün kuvvetin maliki Allahu Teâlâ hazretlerine; “Bu kulu sev.” demekle sevdirmek mümkün olur mu? İcbar etmek mümkün mü? Mümkün değil.

O halde şeyh müridi Allah'a nasıl sevdirecek? Bu ne biçim iş, ne biçim söz? Küstâhane bir söz mü? Kendisi çok güzel izah ediyor. Şeyh müridi Allaha şöyle sevdirebilir: Ona Resulullah'ın sünnetini, yaşayışını, hayatını öğretir. O Resulullah'ın sünnetine ittibâ ettiği

---

<sup>5</sup> 21/Enbiya, 23.



zaman Allah onu sever. Evet bu doğru. Çünkü âyet-i kerîmede buyuruyor ki:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّوْنَ اللّٰهَ  
فَاتَّبِعُوْنِیْ یُحِبِّکُمْ اللّٰهُ

*Bi'smi'l-lâhi'r-rahmâni'r-rahîm. Kul in-küntüm tuhibbûna'l-lâhe fe'ttebiûnî yuhbibkümüllâh.*<sup>6</sup> “Eğer Allah’ı sevmekten bahsediyorsanız -biz Allah’ı seven insanlarız Allah âşıklarıyız vesaire- Rasulullah’a tâbi olun, O’na ittibâ edin. O’nun yolundan gidin O’nun peygamberliğini kabul edin talimatına uyun ki o zaman Allah sizi sevsin” buyuruyor. Birisi bu.

### e. Mutasavvıfların Yolu...

Hadîsi şerîflerden biliyoruz. Eğer bir insan sünnet-i seniyye yolunda yürümezse yani bid’at ehli olursa değil Allah’ın sevgisini kazanması yaptığı ibadetlerin mükâfatını bile kazanması mümkün olmaz. Çünkü Allah bid’at ehlinin farzını, nfilesini, haccını, umresini, namazını niyazını zekâtını sadakasını kabul

---

<sup>6</sup> 3/Âli İmran, 31.

etmiyor. Dinde bid'at ehlinin hiçbir şeyini kabul etmiyor. Kabul ettiği ancak sünnet-i seniyye.

Allah tarafından sevilmenin mutasavvıfların kullandığı bir başka yolu daha var. Resulullah'a ittibâ edecek, sünne-ti seniyye yolunda yürüyecek, bid'atlardan içtinap edecek. Hayat tarzı bu. Hadîs-i şerifte; hadîs-i kutsî olarak Cenab-ı Hakk'ın sözlerini bize naklen Peygamber Efendimiz bildirmiş ki; "Kullarım farz kıldığım şeyleri yapmaktan daha güzel bir yolla benim sevgimi kazanamazlar. Benim emirlerimi tuttukları zaman ben onları severim. Farzları eda ettikleri zaman severim. Kul farzların dışında aşkından şevkinden yaptığı diğer ibadetlerle de yani namaz, oruç, hac, zekât, sadaka vesaire bunlarla da kul bana yakınlaşmaya devam eder. Yani her ibadeti, gayreti, cehdi, hareketi, hali, düşüncesi, tavrı Allah'a onu bir miktar daha derecesini yükseltmek suretiyle yaklaştırır. Buna *kurb-u nevâfil* deniliyor. Nafile ibadetleri yapa yapa yakınlığın sağlanması hadîs-i şerifte böyle bildiriliyor. "Nihayet ben o kulumu severim; sevdiğim

zaman da gören gözü olurum, tutan eli olurum, işiten kulağı olurum, söyleyen dili olurum, yürüyen ayağı olurum. Benimle görür, benimle işitir, benimle söyler, benimle tutar, benimle yürür.” buyuruluyor. Farzları yapacak, farzlardan ayrı sevaplı başka ibadetleri de yapacak. “Nihayet ben o kulumu severim. *Hattâ uhibbehû* حتی احبه *hattâ uhibbühû* nihayet severim veya sevinceye kadar.”

İtikadının sağlam olması suretiyle Allahu Teâlâ hakkında doğru bir bilgi sahibi olması lazım. Çünkü;

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ  
لِمَنْ يَشَاءُ

*Inna'l-lâhe lâ yağfiru en-yüşreke bihî ve yağfirü mâ dûne zâlike limen yeşaa.*<sup>7</sup> “Allah’ın hiç affetmediği, şirk.” Başka her kusuru affedebiliyor. Adam öldürse bile. Ama şirki affetmiyor. O halde sağlam bir bilgi sahibi olması lazım. İtikadının doğru olması lazım.

<sup>7</sup> 4/Nisa, 48.

Yanlış olmaması lazım. İslâm'dan başka dinler var; onlarda da inançlar var, çeşitli görüşler var. Dünya üzerinde teolojisi, uluhiyyet hakkındaki görüşleri farklı farklı olan inançlar var. Mesela, Japonlar güneşe tapıyor. İmparatorları “güneşin oğlu” olarak kabul ediyorlar. Hristiyanlar Hz. İsa'ya, “Allah'ın oğlu” diyorlar. Herkesin bir inancı var ama inanç yanlış olduğu zaman Allah asla affetmiyor. O halde Allah hakkındaki bilginin doğru olması lazım. Sağlam kaynaktan kesin belgelere dayanması lazım. Bu da itikadın doğru olmasını gerektiriyor. İtikat yanlış olduğu zaman bütün amelleri;

### هَبَاءٌ مَنْشُورًا

*hebâen mensûrâ*<sup>8</sup> oluyor, hiç kıymeti olmuyor. Onun için şairler demişler ki,

*Belki makbul ola noksan-ı amel*

*Olmasın fikr-i akîdende halel*

Amellerinin eksikli, kusurlu veya az olması belki affedilir, vazgeçilir ondan ama akîden bozuk olmasın. Akîden bozuk oldu mu temel

---

<sup>8</sup> 25/Furkan, 23.

bozuk olmuş oluyor. Her şey yıkılıp gidiyor. O bakımdan önce doğru bilgi, mârifetullah, doğru bilgi de şeriatın, ilm-i kelâmın, ilm-i akâidin bilgileriyle sağlam bir zemin üzerinde olmalı. Tabii sevgi bilgiden sonra olur. Önce mârifetullah, sonra muhabbetullah hâsıl olur. Mârifet olacak ki, evsafının, esmâsının hüsnâ olduğunu, en güzel olduğunu bilecek ki; o zaman aşkullah gönlüne düşecek. O bakımdan sağlam bir akîde vazgeçilmez şart.

Sonra edep. Bir insanın akîdesi güzel olabilir, ibadeti de olabilir. Fakat bazı tavırlar, arkadaşlarınızda gördüğünüz abus bir çehre, çirkin bir hareket nasıl aranızı bozuyor, nasıl kırılıyorsunuz. İnsan da edebe riayet etmediği zaman makamından pat diye düşüyor. Onun için Mevlânâ Celaleddîn-i Rûmî buyurmuş ki;

*Hâce deryâ ki can dertenî lisân ede best*

“Ey Efendi! Aklını başına topla ki edep insanın vücudundaki can gibidir.

*Bî edeb mahrum-i geşt ez lût-fi Rab.*

Edepsiz Rabbinin lütfundan mahrum olur.

Edebe riayet etmediği zaman ‘seni küstah, seni edepsiz, seni hıncır seni!’ diye kovarlar adamı.”

Demek ki edep de çok önemli oluyor. Onun için Evliyâullah’ın edebi öyle efsaneleşmiş ki kitaplara girmiş. Hepimiz hayran kalıyoruz. Mesela, bir mübarek zat sabırdan bahsediyormuş. Tabii sıcak ülkede toprak üstünde oturuyorlar. Akrebin birisi gelmiş ayağını sokmuş. “Efendim akrep ayağınızı soktu.” “Biliyorum.” Dişini sıkıyor; “Biliyorum soktu ama sabırdan bahsederken bağırmaya utandım.” Edebe bakın. Çeşitli kaynaklardan edebe riayeti gösteren yüzlerce menkıbe söyleyebiliriz.

Şimdi sırayla sayıyoruz. Farzları mutlaka yapacak. Nafile ibadetlerle kurbiyyet hâsıl edecek. Allah bilgisi, akâidi sağlam olacak. Edebe çok riayet edecek. Bilecek ki Allah her yerde hazır ve nazır, kendisini görüyor. Nasıl olması gerekiyorsa öyle olacak. Peygamber Efendimiz’e inen âyet-i kerîmelerden müthiş bir âyet-i kerîme var.

## وَاسْتَقِمَّ كَمَا أُمِرْتَ

*Ve'stekim kemâ ümirte,*<sup>9</sup> “Nasıl emrolunmuşsan öylece dosdoğru ol!”

Efendimiz buyurmuş ki:

“Bu âyet benim saçımı ağarttı; belimi büktü, terletti.” “Emrolunduğun gibi dosdoğru ol. Ayakları şişinceye kadar ibadet ediyor da; “Senin günahların affolunmuştu, niye bunu yapıyorsun?” diye sorulunca; “Neden şükredici bir kul olmayayım?” diyor. O kadar ibadet ediyor da yine; “Seni hakkıyla övemedim, seni hakkıyla yüceltmedim. Sana hakkıyla ibadet edemedim ya Rabbi!” diyor.

Sonra dua ve himmet almak da çok önemli. Onun misali de şudur ki: Peygamber Efendimiz'in zamanında bir delikanlı ölmek üzereydi. Yanındakiler kendisine kelime-i şehadeti telkin ediyorlardı fakat o söyleyemiyordu. Dediler ki:

“Yâ Resulallah! Bir acaip hal var. Bir delikanlı var ölecek ama bir türlü kelime-i şehâdet getirtemiyoruz.”

---

<sup>9</sup> 42/Şûrâ, 15.

“Gidelim.” dedi. Delikanlının yanına gittiler. Halini gördü.

“Odun toplayın bu çocuğu yakacağız.” dedi. Annesi telaşlandı.

“Aman yâ Resulallah! Niye yakacaksın?”

“Sen buna kırılmışsın, darılmışsın, hakkını helal etmiyorsun onun için kelime-i şehâdet getiremiyor.”

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

“Eşhedü en lâ ilâhe illa’llah diyemiyor. Böyle giderse cehennemde cayır cayır yanacak. Dünyada bunun yanmasına razı olmuyorsun; hadi kusurlarını affedip onun için hayır dua et.” diyor. Peygamber Efendimiz’in bu sözü üzerine annesi; “Hakkımı helal ettim, bağışladım.” deyince çocuğun hali değişiyor, kelime-i şehadet getirip iman ile göçüyor. Demek ki insan büyüklerinden beddua alırsa iflah olmaz. Tabi annesi, babası büyüğüdür ama hocası daha büyüğüdür. Hocalar anneden babadan önde gelirler. Hocadan himmet alırsa, dua alırsa, babadan anadan dua alırsa çocuk ilerler; beddua alırsa iflah olmaz. Bu da çok önemli bir nokta olarak görünüyor.



Melih Bey diye bir kardeşimiz var. Merak etmiş, Hasib Efendi'ye intisap etmiş. Yeni derviş olduğu zaman yanında gitmiş; "Abaca şeyhlerin himmeti nasıl olur." diye içinden geçirmiş. "Şeyhler müritlere himmet edermiş. Acaba bu himmet nasıl olur." diye düşünmüş. Eve kadar gelmişler, hocaefendi merdivenlerden çıkmış abdest alacak, o da aşağıda elinde havlu bekliyor. "Hocaefendi bir himmet etse acaba himmet nasıl oluyor?" diye içinden geçirince, hocaefendi, yukarıdan inerken o daha hiçbir şey demeden; "Bazıları derler ki 'şeyhim himmet, himmet.' Hocalar da demiş ki 'oğlum hizmet hizmet.'" demiş. Hizmet ederse dua alır. Hizmet ederse himmet bulur. O bakımdan evliyâullah, yetişmelerinde kedilere kuşlara bile hizmet etmişlerdir. Kanadı kırık kuşları tedavi etmişlerdir. Uyuz kedileri köpekleri ilaçlamışlardır; mahlûkata bakmışlardır. Merhametle, hizmetle bu dereceleri kazanmaya çalışmışlardır.

Tabii tarikatın başlıca hedeflerinden biri hatta ilk kademesi nefsi terbiye etmek; nefsini, insanın egosunu hale yola koymak. O

emmare nefsi müslüman, mutmainne bir nefis haline getirmek. Bu nefis nasıl ıslah olacak? Bunun için çeşitli yollar var. Birisi riyâzât-ı nefstir. Nefse arzularını vermeyerek; az yiyerek, az uyuyarak, az konuşarak ve çeşitli perhizlerle, uzlet ile; taklîl-i taâm, taklîl-i menâm, taklîl-i kelâm, uzlet-i enâm demişler. Nefse baskı yaparak, onu zayıflatarak terbiye etmek. Bu bir terbiye metodudur. Vücudun halterle, koşmayla, çeşitli terletici idmanlarla kondüsyonunun kazanılmasına benzer. Nefsin böyle bir terbiyesi var.

Bir de zikir yolu vardır. Zikir ile ruhu kuvvetlendirmek suretiyle insanın içinde sevgi ve muhabbet hâsıl olur. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Efendimiz bir hadîs-i şerîflerinde buyuruyor ki; “Senin Allah yanında mertebenin ne olduğunu, Allah’ın seni sevip sevmediğini merak ediyorsan, senin yanında Allah’ın durumunun ne olduğunu bir düşün.” Senin zihninde, gönlünde, hayatında Allah’ın durumu ne? Allah’ın emirlerinin yeri ne? Allah’a karşı gönlündeki sevgi ve duygular ne nisbette? Buna bak; oradan Allah’ın sana karşı durumunun ne olduğunu anlayabilirsin. “Sen

seviyorsan o da seni seviyordur.” demişler. O bakımdan bu sevginin hâsıl olmasının pratik yolu zikirdir. Ve çeşitli tarikatlerle -tarikat yetiştirme metodu demektir- çeşitli yetiştirme ve terbiye metodlarıyla, nefsi ıslah ederek ruhu takviye edip kuvvetlendirerek, kalbi sâfîleştirerek o sevgi hâsıl oluyor. Zikir çok önemli bir husus. Çünkü kul Allah’ı zikrettiği zaman Allah da kulu zikrediyor.

Hadîs-i kutsîde;

وَأَنَا جَالِسٌ مِّنْ ذَكَرَنِي

*Ve ene calisün men zekerenî.* “Ben beni zikredenle beraberim.” buyrulmuş.

Zikrullah ile bir yaklaşma hâsıl oluyor ve bu da tarikatlerde en çok kullanılan usul olmuştur. Zikirler değiştirilir ve sonunda derviş geliştirilir; âşık-ı sadık bir insan haline getirilir. Dünya yıkılsa aldırılmaz. Dünyanın bütün dertleri başına yığılsa yılmaz. Bu noktaya gelir. İşte tasavvuf bu.

İbrahim b. Ethem Hazretleri saltanat sahibiymiş. Önünden arkasından, altınlı gümüşlü, kalkanlı kılıçlı muhafız alayları giderken, saraylarda yaşarken tasavvuf yoluna

gitmiş. Çünkü kendisine; “Atlas döşeklerin içinde Allah aranılıp bulunur mu?” diye nida olunmuş. Onun üzerine Allahu Teâlâ hazretlerinin rızasını kazanmak için tâcî tahtı terk etmiş; o çalışmalara girmiş. Birisi kendisine soruyor ki; “Bana bir nasihat et, ben ne yapayım?” Onun bazı sözlerini naklederek tasavvufla ilgili sözlerimi bitirmek istiyorum. Diyor ki;

إِذَا شَغَلَ النَّاسُ بِالدُّنْيَا فَاشْتَغَلْ أَنْتَ بِالْآخِرَةِ

*İze’ştegale’nnâsü bi’d-dünyâ feştegul ente bi’l-âhireti.* “İnsanlar dünya için çalışıp çabalayıp dururlarken sen âhireti hedef al, ahiret için çalış çabala.”

Hadîs-i şerîfte de böyledir. “Kimin hevesi, arzusu, gayesi dünya olursa, Allah onun iki yakasını bir araya getirmez; dünyalıktan da ne kadar çırpınsa kaderden fazlası eline geçmez. Ama kimin niyeti âhiret olursa Allah onun iki yakasını bir araya getirir; gönlünü zenginleştirir ve kendisi zühd üzere olduğu halde dünyadan nasibi de gelir.” Bu böyle olduğu için evliyâullah tabii âhireti tercih

etmişlerdir. Kur'ân-ı Kerîm'de buyruluyor ki; “İnsanların bir kısmı dünyayı istiyorlar.”

مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الْآخِرَةَ

*Minküm men yürîdü'd-dünyâ ve minküm men yürîdü'l-âhirete.*<sup>10</sup> “Bir kısmı da âhireti tercih ediyor.” Muhakkak ki müslüman dünyayı tercih etmek yerine âhireti tercih etmek durumunda. Ama bazı âyet-i kerîmelerde geçen bir derece daha var:

*Va'sbir nefseke mea'l-lezîne yedune rabbahüm bi'l-gadâti ve'l-aşıyyi yürîdüne vecchê.*

Bir de yani

مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الْآخِرَةَ  
يُرِيدُونَ وَجْهَهُ

*Minkum men yürîdü'd-dünyâ ve minküm men yürîdü'l-âhirete* derken bir de; *yürîdüne vecchê*<sup>11</sup> durumunda olan; “Allah'ın zât-ı pâkine, vech-i pâkine arzulu olanlar sırf onu sevenler var.” O da ayrı bir hal.

<sup>10</sup> 3/Âli İmran, 152.

<sup>11</sup> 6/En'am, 52; 18/Kehf, 28.

İşte onun için tarikatlerde bir *terk-i dünya* ve zühd tarafı vardır. Bir kademe daha ilerisi *terk-i ukbâ* vardır. Bir kademe daha ilerisi *terk-i hestî* varlıktan geçmek. Bir derece daha vardır: *Terk-i terk*. “Bütün bu terk ettiklerini gönlüne kibir ve ucup meselesi yapmamak.” Yine buyurmuş ki, *ize’ştekarâ’nnâsü bi’t-tezile zahire feştegil ente bi-tezileti’l-bâtın*. İnsanlar dışını süslerler. Traş olurlar, taranırlar kokulanırlar, giyinirler, kuşanırlar, boyanırlar, donanırlar. “İnsanlar dışlarını süslerken sen içini süslemeğe gayret et.” Tabii için, bâtının süsü takvâdır. Ahlâk-ı hamîdedir. İhlâstır; güzel düşünceler, güzel niyetlerdir. Evliyâullahın ve tasavvuf erbabının en çok önem verdiği nokta budur. Murâkabelerini, bakışlarını, kontrollerini içlerine yöneltmişlerdir. İçlerindeki duygulara dikkat etmişlerdir. Bu duyguların falsolu, faüllü olmamasına dikkat etmişlerdir. Çünkü Allah; insanın mevkiine makamına, giyimine kuşamına, boyuna posuna, rütbesine, soyuna sopuna bakmıyor. Gönlüne nazar ediyor.

Üçüncü bir nasihatı da diyor ki

إِذَا اشْتَغَلَ النَّاسُ بِعُيُوبِ النَّاسِ فَاشْتَغِلْ أَنْتَ  
بِعُيُوبِ نَفْسِكَ

*İze'steğale'n-nâsü bi-uyûbi'n-nâsi*  
*fe'steğıl ente bi-uyûbi nefsik.* “İnsanlar başkalarının ayıplarıyla meşgul olmayı severler; herkeste kusur ararlar, tenkit ederler, dedikodu yaparlar, laf getirip götürürler. Sen böyle yapma. Kendi nefsinin ayıplarıyla meşgul ol!”

“Kendinde bir ayıp varsa onu bulmaya, gidermeye, izale etmeye çalış.” diyor. işte bu *tezkiye-i nefstir*. Ötekisi *tasfiye-i bâtıdır*, yani içini safileştirmek. Gönül âyinesini pâk eylemektir.

Ve bir de buyuruyor ki:

إِذَا اشْتَغَلَ النَّاسُ بِالْخَلْقِ فَاشْتَغِلْ أَنْتَ بِالْخَالِقِ

*İze'steğale'n-nâsü bi'l-halki fe'steğıl*  
*ente bi'l-hâlıkı.* “İnsanlar halkla, yaratıklarla, faniyle meşgul olurlar. Sen hâlık ile baki ile meşgul ol. Onu elde etmeye çalış!” diyor.

## f. Tasavvuf Dinin Özü, Aslı, Esası ve Gayesidir

İşte tasavvuf budur. Tasavvuf bu mânasıyla dinin özüdür; aslı esasıdır, gayesidir. İbadetlerden maksat, maksud budur. Kastedilen neticedir. Allah-u Teâlâ hazretleri bizden mal mülk ve diğer şeyler istemiyor. Çünkü o hepsini bize vermiştir.

*Sanma ey hâce ki senden zer u sîm isterler  
Yevme lâ yenfeuda kalb-i selîm isterler*

Allahu Teâlâ hazretlerinin huzuruna selîm bir kalp<sup>12</sup>, güzel bir gönül, iyi bir ahlâk ve hayırlarla dolu bir ömürle gitmeye çalışmak lazım. Allahu Teâlâ hazretleri cümlemize dinin özünü, hakikatini, ana meselesini çok iyi kavramayı ve içimizi süslemeye, ziynetlendirmeye, nurlandırmaya gayret etmemizi, şekilden öze geçmemizi, nefsimizi ıslah etmemizi, kalbimizi sâfîleştirmemizi, Allah'ın razı olacağı güzel sıfatlara sahip olmaya çalışmamızı, Allah'ın seveceği güzel işler ile verimli, hayırlı, olgun, insanlara faydalı bir ömür geçirmemizi ve ömrümüz sona erip de huzuruna vardığımız zaman yüzü ak,

<sup>12</sup>

26/Şu'arâ, 89.



alnı açık varmamızı, Resulullah'ın iltifatına ermemizi, Allahu Teâlâ hazretlerinin sevdiği bir kul olarak cennetiyle cemaliyle müşerref olmamızı nasip eylesin. Allah hepinizden razı olsun. Tevfîkini hepinize refîk eylesin.

*es-Selamü aleyküm ve rahmetullah.*

**Prof. Dr. Mahmud Es'ad COŞAN**  
**23 Recep 1413 / 16.01.1993**

[Bütün KONFERANSLAR'a PDF olarak ulaşmak için tıklayınız.](#)

